

запрещены. Потребительская кооперация была сведена в жёсткую, централизованную систему со своим бюрократическим аппаратом.

Таким образом, созданная в предвоенные годы колхозно-совхозная система стала важнейшим хозяйственным элементом сталинской модели государственного, «военно-феодалного» социализма в СССР.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гордон, Л. А., Клопов, Э. В. Форсированный рынок конца 20-х и 30-х годов: исторические корни и результаты / Л. А. Гордон, Э. В. Клопов // Страницы истории советского общества – Москва: Политиздат, 1989. – С. 157-173.
2. Тихонов, В. А. Социализм и кооперация / В. А. Тихонов // Дон. – 1989. - № 1-2.
3. Касцюк, М. Адміністрацыйна-камандны шлях калектывізацыі // Гісторыя Беларусі: У 6 т. – Мінск: “ЭКОПЕРСПЕКТИВА”, 2007.- Т.5. – С. 276-285.

УДК 398.91 (476)

МАТЫЎ ХЛЕБА Ў БЕЛАРУСКАЙ ПАРЭМІЯЛОГІІ

Асіпчук А. М.

УА «Гродзенскі дзяржаўны аграрны ўніверсітэт»
г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Прыказкі – каштоўная скарбніца шматвекавой народнай мудрасці – адлюстроўваюць светапогляд нашых продкаў, адметнасць мыслення, маральна-этычныя нормы, асаблівасці паводзін і мн. інш. Мінімальная колькасць лексічных адзінак, з якіх складаецца прыказка, змяшчае глыбокі ідэйны сэнс, часта мае павучальны характар. Семантыка беларускіх парэмій даволі разнастайная. Прыказкі раскрываюць сутнасць найбольш важных з’яў, прадметаў, паняццяў у жыцці чалавека, закранаюць розныя сферы яго існавання.

Аб’ектам нашага даследавання сталі парэміялагічныя адзінкі, змест якіх звязаны з хлебам. Ва ўяўленні беларусаў, як і іншых народаў, хлеб быў і застаецца першаасновай, сімвалам жыцця: *Хлеб – усяму галава* [1, т. I, с. 231]; *Хлеб над усімі пануе* [1, т. I, с. 231]; *Хлеб будзе, дык і ўсё будзе* [1, т. I, с. 231]; *Не той багаты, хто мае срэбра і злата, а той багаты, хто мае хлеб* [1, т. I, с. 231]; *Ёсць кавалачак хлеба, то хвала Богу* [1, т. I, с. 237] і інш.

Зафіксавана даволі шмат прыказак, дзе гаворыцца пра хлеб як пра вынік цяжкай працы селяніна: *Паносіш мазалёў – над’ясі хлеба* [1, т. I, с. 164]; *Хто хлеба хоча, той мусе быць у поце* [1, т. I, с.165]; *Горка часам праца, ды хлеб ад яе салодкі* [1, т. I, с. 168]; *Зямлі кланяйся ніжэй – будзеш да хлеба бліжэй* [1, т. I, с. 120]; *Найсмачнейшы хлеб ад свайёй*

працы [1, т. I, с. 231] і інш. Пад лексемай “хлеб” тут неабходна разумець і ўраджай увогуле. Аднак, як сведчыць народная мудрасць, не заўсёды руплівая праца дае доўгачаканыя плады: *Рукі на мазалях, а ў торбе засохлы акрайчык* [1, т. I, с. 237]; *От хлеб удаўся: пад скарынку кот свахаўся* [1, т. I, с. 238].

Важныя ў земляробстве і ўмовы надвор’я, і якасць глебы: *Будзе дождж ісці – будзе хлеб расці* [1, т. I, с. 54]; *Якая зямля, такі і хлеб* [1, т. I, с. 51]; *У каго чорна глыба, у таго й хлеба скіба* [1, т. I, с. 237]; *Зямлю ўгноіш – хлеба падвоіш* [2, с. 180]. Істотнае месца ў календары хлебароба займалі і народныя прыкметы, па якіх меркавалі аб будучым ураджаі: *Многа (багата) снегу – многа (багата) хлеба* [1, т. I, с. 55]; *Сакавік мокры – хлеб будзе горкі* [1, т. I, с. 78]; *Як ідзе дождж у сакаўцы, то хлеба будзе ў рукаўцы, а як будзе дождж у маі, то хлеба будзе і на гультая* [1, т. I, с. 79]; *Як дождж на Юр’я, то будзе хлеб і ў дурня* [1, т. I, с. 99] і інш. Рабілі прагноз і ў адпаведнасці з царкоўнымі святамі: *К Пятру хлеба толькі ў вядру, а на Ілью – хоць на печ налью, а як прыйшоў Спас, будзе хлеба ў нас, а ўжо як прыйшла Гаспажа – у нас хлеба поўна дзяжа* [1, т. I, с. 104]; *Барыс і Глеб: паспеў хлеб* [1, т. I, с. 108]; *Прачыстая прынясе хлеба чыстага* [1, т. I, с. 109] і інш.

Хлеб як ежа, як аснова фізічнага існавання чалавека, надзейная абарона ад голаду праілюстраваны наступнымі прыказкамі: *Без хлеба няма абеда* [1, т. I, с. 237]; *Без хлеба яда – да парога хада* [2, с. 67]; *Ёсць хлеб – ядзім, а няма – гладзім, сёння паабедаем, а як заўтра – не ведаем* [2, с. 151]; *Адзін хлеб не прыедліў* [1, т. I, с. 235]; *Усё забудзеш, калі хлеба не здабудзеш* [1, т. I, с. 221]; *Худа жыць пры бязлесіцы, а яшчэ хужы (горш) пры бяхлебіцы* [1, т. I, с. 222]; *Галоднай куме хлеб на ўме* [1, т. I, с. 219]; *Галоднаму хлеб сніцца* [1, т. I, с. 221]; *Сыты лічыць зоры ў небе, а галодны мае думку аб хлебе* [1, т. I, с. 413]; *Дзяцей, як бобу, а хлеба ні дробу* [1, т. II, с. 116]; *Калі хлеб у возе, то няма бяды ў дарозе* [1, т. I, с. 240]; *Хлеб у дарозе не важыць* [1, т. I, с. 240]; *Калі свой хлеба край (акраец), то і пад кустом рай* [1, т. I, с. 241] і інш.

Лексема «хлеб» у беларускай парэміялогіі выкарыстоўваецца і ў значэнні роду занятку, пэўнай сферы дзейнасці, таго, што забяспечвае матэрыяльныя патрэбы чалавека: *Трэбнік – папоўскі хлебнік* [1, т. I, с. 329]; *Тады бабка варажыць стала, як хлеба не стала* [1, т. II, с. 174]; *Як дачакаўся хлеба, то бацькі не трэба* [1, т. II, с. 85]; *Няхай вучацца, пад старасць хлеб будзе* [1, т. II, с. 176]; *Навука хлебам корміць* [1, т. II, с. 176]. Цікава, што да такіх захапленняў, як рыбалоўства, паляванне, музыка, стаўленне нашых продкаў (у першую чаргу земляробаў) было іранічным, а часам і негатыўным. Лічылася, што гэтыя несур’ёзныя

“забаўкі” не могуць даць трывалага дабрабыту: *У стральца і музыкі хлеб невялікі* [1, т. I, с. 163]; *Музыкант іграець – жонка хлеба не маець* [1, т. I, с. 163]; *Рыбы многа, хлеба мала* [1, т. I, с. 151]; *Хто рыбу будзіць, у таго хлеба не будзець* [1, т. I, с. 151]; *Хто палое і рыбачыць, той хлеба не бачыць* [1, т. I, с. 163]; *Хлеб кажэ: “Кінь стрэльбу і вуду, тады я ў цябе буду”* [1, т. I, с. 154].

Лёс чалавека, яго доля таксама асацыіруюцца з хлебам: *Прымачы хлеб – сабачы* [2, с. 350]; *Астрожны хлеб горкі* [1, т. I, с. 357]; *Лепей дома хлеб аўсяны, як на вайне пытляваны* [1, т. I, с. 501]; *Пела, як бацькаў хлеб ела, а як мужыкоў, так і голас не такоў* [1, т. II, с. 58]; *Як бацькі кормяць дзеці, то дзеці скачуць, а як бацькі на дзіцячым хлебе, то плачуць* [1, т. II, с. 86]. Занатавана прыказка, якая паказвае сацыяльную няроўнасць і неаднолькавы дастатак людзей: *Ядзім хлеб трыякі: чорны, белы і ніякі* [2, с. 480].

Безумоўна, кажучы пра хлеб, абавязкова ўзгадаем і гасціннасць беларусаў: *Хлеб на стале – рукі свае* [2, с. 426] (выкарыстоўваецца як запрашэнне да стала; сінанімічна фразеалагічнаму выразу *хлеб ды соль*); *Дзякуй таму, хто хлебам корміць, а больш таму, хто хлеб-соль помніць* [1, т. I, с. 402]. Аднак, як сведчыць народная мудрасць, не заўсёды ёсць чым пачаставаць гасця: *Рад гасцям, ды хлеба ні на гам* [1, т. I, с. 397] або гаспадар скупы: *Госць міл, ды хлеба жаль* [1, т. I, с. 397]; *У яго са сваім хлебам паабедает* [1, т. II, с. 332].

Зафіксаваны прыказкі, заснаваныя на хрысціянскай маралі, якая заклікае літасціва ставіцца да сваіх ворагаў, «лячыць» блagіх людзей дабрынёй і дараваннем. Сімвалічна, што такія якасці ўвасабляе сабой хлеб: *На благога чалавека хлебам кідай* [1, т. II, с. 259]; *Ён табе каменем, а ты яму хлебам* [1, т. II, с. 259]; *Хто на мяне каменем, я на яго хлебам* [1, т. II, с. 259].

Такім чынам, прыказкі з лексемай «хлеб» маюць разнастайную семантыку, багаты ідэйны змест і застаюцца ў пераважнай сваёй большасці актуальнымі для нашых сучаснікаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Прыказкі і прымаўкі: у дзвюх кнігах / АН БССР, Ін –т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору; рэд. А. С. Фядосік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1976. – Кн. 1. – 560 с.; кн. 2 – 616 с.
2. Лепешаў, І. Я. Слоўнік беларускіх прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Мінск: Бел. асац. «Конкурс», 2006. – 544 с.